

ACC. N:R M. 14436: 1-7.

Landskap: Blekinge ..... Upptecknare: Eric B. Karlsson, Tring  
Härad: Medelstads ..... Berättare: " " " "  
Socken: Tring ..... Berättarens yrke: f. d. hemägare  
Uppteckningsår: 1958 ..... Född år 1880 i Tring

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

Husbondesfolk och tjänstefolk. s. 1-7.

LuF 105.

Lmf 105  
/.

Den gård jag här åsyftar har en areal av 40 har, därav 10 har odlad åker, resten ängs och skogsmark. Gården ägdes av min fader född 1847. Här fanns alltid 2 tjänare, 1 manlig och 1 kvinnlig, tidvis fanns också 1 barnpiga och 1 yngre pojke på sommaren. I torp fanns å gården vilkens innehavare var skyldig att göra vissa dagsverken då sådant behövdes, och vid bråd tid fanns det lätt att få dagsverkare vid tröskning, i skördetid, brytning av lin m.fl. arbeten. En tjänare städde sig för året, kortare tid kunde förekomma särskilt med de unga tillfälliga sommar-tjänare. Husbonden förrättade alla slags arbeten utom skötseln av ladugården, det tillkom i regel pigan / här bestod ladugården av 10 nöt, 2 svin 25 höns, 5 får. Husmodern deltog i allt arbete inomhus i trädgårdsland, i brygghus hade även, så långt tid medgav, kontroll över djurens vård. De äldre tjänarna ville ju gerna befalla de yngre, särskilt de, som varit på gården i flera år. Drängen, Pigan, Lilldrängen och barnpigan. Å denna gård var alltid minst 1 häst och det tillkom drängen att utfodra och rykta densamme ävenså ett par oxar.

Männen ansåg att mjölkning tillhörde det kvinnliga arbetet,  
i själva slakten deltog männen, men ej något med tillredningen där-  
av och ej heller bak, vid byk fick männen vara behjälpliga i vissa  
moment, kvinnorna fick deltaga i mån av behov i nästan alla slags  
göromål, däremot ej männen, de hade ju i regel tyngre arbeten, men  
det fanns gårdar där även kvinnor fick slagtröska tillsammans med  
männen. Evad det gäller gödselns utkörning och spridning tillkom det  
det männen, likaså sotning, rengöring av inälvor tillkom kvinnorna.  
Flåning av större djur uppdrogs åt socknens Rackare, slakt och flå-  
ning av mindre djur skötte husbonden själv.  
Vad jag här berört hitintills gäller före 1900 talets början och  
någon arbetstid fanns ej, husbonden såväl som tjänstefolk arbetade  
dagen lång från kl. 4 till kl. 21 om sommaren, något kortare tid på  
vintern, djuren fick första fodret redan kl 5 och sista kl. 19.  
De kvinnliga tjänarna var husmodern behjälpliga med spånad och väv-  
ning om annat arbete tog slut. Några frikvällar kan man ej tala om  
var arbete slut en lördagskväll vid 20 tiden fick tjänarna dispo-  
nera kvällen efter gotttycke, i många hem slutade utarbetet i regel

vid helgnälringen / solens nedgång / och då tog de manliga arbetarna fritt, de kvinnliga hade ju mat och disk att slutföra.

Några förbud att lämna gården fanns ej för tjänarna, men väl för hemmets barn i alla åldrar, dom hade föräldrarna ett vakande öga över dag och natt. Mindreåriga fick deltaga i arbetet samma tider som de äldre allt efter vad de orkade.

Då en tjänare städlades överenskom om fridagar t.ex 1 marknadsdag om våren och en om hösten, dessa fridagar varierade från fall till fall hos olika husbönder. Så var det den s.k. Friveckan då alla tjänare skulle vara fria enl. gammal sed, då gick de hem till sina föräldrar och då fick de diverse mat med sig samt tyg, ull och de saker som husmodern visste fattades i tjänarens hem, här får tilläggas, att vad jag kan intyga, fick tjänarna fridagar då något för dem förestod, som kunde anses viktigt.

Samhörigheten mellan husbondefolk och tjänare var god i allmänhet å gårdar med den storleksordning jag rör mig med här. Husbondefolk och <sup>tjänare</sup> åt vid samma bord, besökte samma nöjen, deltog i varandras bekymmer, sov i samma rum på många gårdar, där utrymmet var trångt.

I mitt föräldrahem hade pigan ett eget rum, då det fanns ett mindre bostadshus å gården hade de manliga tjänarna sitt sovrum där, lillpigan fick ofta ligga där barnen sov alltså i husbondefolkets närhet, eldstad fanns överallt där någon skulle sova, den äldre pigans rum gränsade intill köket, så det var hennes lott att elda upp innan hon gick ut till djuren och innan husmor kom till köket på morronen. Tjänarna hade sina kläder i sina rum, deras bättre kläder förvarades i någon därför avsedd garderåb. De kvinnliga tjänarna fick fritt röra sig inom hemmet, de manliga däremot var sällan längre än i kök och matrum. den ordning som rådde vid bordet var följande: husfadern, något barn, husmodern, åter ett barn, så storpigan, ett barn lillpigan, drängen, övrigt arbetsfolk om så fanns vid den måltiden, stor- och lillpigan fick servera och bispringa de små med deras mat. Vid gästabud fick både kvinnliga och manliga tjänare vara behjälpliga, men då åt de särskilt vid sitt vanliga matbord, ej tillsammans med gästerna. I många hem fick en av tjänarna läsa bordsbönen vid varje måltid, det fanns även då olika intresse för ordet och tvinga någon gjorde ej husbonden, utan då läste han själv bordsbönen.

De tjänare som ville gå i kyrkan blev aldrig hindrade, de fick ta gårdens kyrkbänk i besittning, ävenså om husbondefolket var i deras sällskap, de åkte då gemensamt om plats fanns i fordonet.

Gårdens ungdom och tjänarna var jämställda vid dans och lek både inne och ute, vid de fester gården ordnade såsom: Slätteröl, Brötkalas Bykekalas och Skördekalas.

Tjänstefolket kom ifrån de små stugorna, som, på 1880 talet fanns gott om, vars föräldrar var torpare, båtsmän, yrkesutövara av alla slag, i dylika hem var barnskaran stor och utrymmet knappt, de måste ut för att kunna leva, så tog de plats hos bonden, som unga för bara mat och husrum, något äldre sökte de plats på större gårdar med högre lön, många ungdomar i 17-18 års åldern reste till Danmark och Tyskland, det blev ej alltid så bra för dem, därför var det många som stannade kvar i sin hemort hos de bönder de kände till och där blev de trotjänare i många år, många bildade eget hem ganska tidigt. Rekryteringen av tjänstefolk gick bra intill början på 1900 talet, Industrier sög upp en del ungdom, städerna sökte sitt arbetsfolk från landsbygden, de som blev kvar på landet var mindre försiökna.

Gårdssöner sökte plats å större gårdar i och för utbildning något år; så och gårdsdöttrar, det var mest till kök och inomhussyslor de ville ha praktik, några skolor för dylik utbildning fanns ej då. Att en duktig tjänsteflicka / född av fattiga föräldrar / gifte sig med rik bondeson förekom många gånger, likaså att en bonddotter gifte sig med en dräng och det blev med några undantag mycket lyckligt. Om så ej blev berodde på svärmor eller svärfar vilka benhårt höll på skilnad mellan herre och dräng. Den där rangskilnaden började försvinna bland bondeklassen redan på 1870 talet efter vad jag konstaterat i äldre handlingar här från orten. Husbonden sa i regel du till tjänstefolket, som i sin tur sa husbon, och matmor. Varje morron talade husbon om vad som skulle göras den dagen och då han själv gick före i arbetet blev det samråd under hela dagen. Några bestraffningar har ej förekommit i denna orten vad jag hört, att någon bonde försökt med urusel kost och även stryk åt tjänare har jag hört omtalas från grannsocknen, men det har slutat med att han blev utan tjänstefolk och fick själv stryk. När i orten var det ra tjänare som slutade sin tjänst för än tiden var ute.

Genom industriens uppblomstring blef arbetstiden mera beständ för även bondearbetet, arbetsfolket protesterade och bonden fick finna sig i det nya 1890 börjades arbetet kl. 5 och skulle sluta kl. 19. år 1900 började arbetet kl. 5 slutade kl. 18, den arbetstiden har nog hållit i sig till nuvarande tid å de små bondgårdarna, de håller sig ej med fullgod arbetskraft, den storleksordning jag här beskrivet har numera inga årliga tjänare alls, de litar till tillfällig arbetskraft, och så maskiner, den första maskinen till min hemby var hästräfsan år 1902, slättermaskin 1903, självavläggare 1909 o.s.v. det s.k. självhushållet upphörde så småningom, bonden och hans hustru klara av det själva. Någon fördelning av arbete förekommer ej numera.

År 1900 fanns ingen dansbana inom räckhåll från min by, dansen försigick på en loge, äng eller ett vägskäl vid tonerna av ett dragspel. Då var ungdomen glada och friska med god aptit, på landsbygden, de behövde ej så många pengar, det var inga nöjesderiktörer som lockade. Ungdomen fick börja tidigt med arbete, redan vid 10-12 års åldern började de förtjäna sitt uppehälle årligt och lagligt.